

Lucyna Nowak

Biblioteka Jagiellońska, Kraków

O DWÓCH RĘKOPISACH JANA SACHSA Z NORYMBERGI W KRAKOWIE

Jan Sachs z Norymbergi, student, a później profesor teologii na uniwersytecie w Wiedniu za pośrednictwem swoich dwóch rękopisów zaistniał w środowisku naukowym średniowiecznego Krakowa.

Biorąc po uwagę rok zapisaania się na uniwersytet w Wiedniu, można przypuszczać, że urodził się około 1400 r. Na wydział sztuk wyzwolonych wiedeńskiej Alma Mater zapisał się bowiem w semestrze wiosennym 1419 r., za rektoratu Grzegorza z Horan (Horb w Szwarzwaldzie w Niemczech albo Horw w kantonie lucerneńskim w Szwajcarii)¹. Tytuł bakałarza *artium* uzyskał w 1421 r., magistra w 1424 r.² W 1425 r. pełnił funkcję *magistri regentis*³. W 1427 r. był prokuratorem nacji reńskiej⁴, a w latach 1429, 1432, 1434, 1435 także jej egzaminatorem⁵. W czasie pracy dydaktycznej na wydziale sztuk wyzwolonych przypadło mu w udziale wykładanie i komentowanie następujących dzieł: Jana z Sacrobosco *Algorismus de integris*⁶, Arystotelesa *De caelo et mundo*⁷, *Liber Ethicorum*⁸, *Liber Physicorum*⁹, drobnych traktatów wchodzących

¹Por. *Die Matrikel der Universität Wien*, 1: 1377–1450, Graz – Köln 1956, s. 122.

²Por. *Wiener Artistenregister 1416 bis 1447. Acta Facultatis Artium II (UAW Cod. Ph 7). Personen-Nennungen im Zusammenhang mit Prüfung, Graduierung und Verteilung der Vorlesungsthemen (1416 bis 1447). Nr. 3233 bis 9262*, Bearb. T. Maisel, I. Matschinegg, Texterf. A. Brache, Wien 2007 (<http://www.univie.ac.at/archiv/artreg/AFA2%20nr%203233%20bis%209262.pdf>; dostęp 09.09.2015), s. 25, nr 4019, s. 41, nr 4546; por. *Die Akten der theologischen Fakultät der Universität Wien (1396–1508)*, hrsg. P. Uiblein, Bd. 2, Wien 1978 (dalej AFT), s. 669; por. M.G. ENNE, *Teiledition der Matrikel der Rheinischen Nation der Universität Wien. 1415–1442*, Wien 2010 (Magisterarbeit: http://othes.univie.ac.at/10175/1/2010-05-23_0147285.pdf; dostęp 09.09.2015), s. 94, 107.

³Por. J. ASCHBACH, *Geschichte der Wiener Universität im ersten Jahrhunderte ihres Bestehens: Festschrift zu ihrer fünfhundertjährigen Gründungsfeier*, Bd. 1, Wien 1865, s. 610.

⁴Tamże, s. 594.

⁵Por. *Wiener Artistenregister*, s. 69, nr 5582, s. 88, nr 6217, s. 99, nr 6567, s. 102, nr 6672.

⁶Dzieło to wykladał dwukrotnie: w 1425 i 1431 r., por. tamże, s. 48, nr 4818, s. 80, nr 5933.

⁷W 1426 r., tamże, s. 53, nr 4991.

⁸W 1432 r., tamże, s. 86, nr 6167.

⁹W 1434 r., tamże, s. 97, nr 6515.

w skład *Parva naturalia*¹⁰, a także traktatów określanych wspólnym tytułem *Ars Vetus*¹¹. Ponadto wykładał traktaty logiczne Piotra Hiszpana¹² oraz przypisywane Mikołajowi z Oresme *Latitudines formarum*¹³. Swoje studia kontynuował na wydziale teologicznym, gdzie w 1432 r. otrzymał tytuł doktora. W tym samym roku sprawował urząd dziekana wydziału sztuk wyzwolonych¹⁴.

Z uniwersytetem w Wiedniu jako wykładowca był związany przez wiele lat, prawdopodobnie do 1436 r. W tym roku pojawia się bowiem zapiska o jego rocznym urlopie i powrocie do Norymbergi¹⁵, a później nie ma w aktach wydziału teologicznego żadnych notatek związanych z jego osobą. Zdobyte na uniwersytecie stopnie otworzyły przed nim karierę kościelną. Był doradcą arcybiskupów salzburskich: Jana z Salzburga, przez którego został delegowany na Sejm Rzeszy w Moguncji w marcu i kwietniu 1439 r.¹⁶, oraz Fryderyka IV z Salzburga, którego oficjałem był w latach 1444–1450¹⁷. Pełnił również funkcję proboszcza parafii Wniebowzięcia Najświętszej Maryi Panny w Gmünd, w Górnej Karyntii¹⁸. Zmarł 15 maja 1465 r.¹⁹.

¹⁰W 1435 r., tamże, s. 101, nr 6636.

¹¹W 1433 r., tamże, s. 92, nr 6345.

¹²Dwukrotnie w 1428 i 1429 r., tamże, s. 63, nr 5358, s. 68, nr 5544.

¹³W 1427 r., tamże, s. 58, nr 5151.

¹⁴Por. J. ASCHBACH, *Geschichte*, s. 589; por. R. PERGER, *Nürnberger im mittelalterlichen Wien*, „Mitteilungen des Vereins für Geschichte der Stadt Nürnberg”, 63 (1976), s. 87. W przeciwieństwie do R. Pergera F.P. Knapp twierdzi, że Jan Sachs doktorem teologii został w 1436 r., por. tenże, *Geschichte der Literatur in Österreich: von den Anfängen bis zur Gegenwart*, 2: *Die Literatur des Spätmittelalters in den Ländern Österreich, Steiermark, Kärnten, Salzburg und Tirol von 1273 bis 1439*, Halbbd. 2: *Die Literatur zur Zeit der habsburgischen Herzöge von Rudolf IV. bis Albrecht V. (1358–1439)*, Graz 2004, s. 188.

¹⁵Por. AFT, s. 115.

¹⁶Por. *Deutsche Reichstagsakten, ältere Reihe. Auf Veranlassung und mit Unterstützung Seiner Majestät des Königs von Bayern Maximilian II*, hrsg. durch die Historische Commission bei der Königl. Academie der Wissenschaften: *Deutsche Reichstagsakten unter König Albrecht II*, München 1933, s. 488.

¹⁷*Repertorium Germanicum*, Bd. 6, Tübingen 1985, s. 363, nr 3495; por. K. WALSH, *Die Stellung der Salzburger Erzbischöfe auf den Konzilien des Mittelalters und der frühen Neuzeit*, w: *1200 Jahre Erzbistum Salzburg. Die älteste Metropole im deutschen Sprachraum. Beiträge des Internationalen Kongresses in Salzburg vom 11. bis 13. Juni 1998*, Hrsg. H. Dopsch, P.F. Kramml und A.S. Weiß, Salzburg 1999 (Mitteilungen der Gesellschaft für Salzburger Landeskunde. 18. Ergänzungsband – Salzburg Studien. Forschungen zu Geschichte, Kunst und Kultur, 1), s. 186–187, s. 214–215, przyp. 236.

¹⁸Tamże, s. 187.

¹⁹W źródłach odnotowano, że niejaki Henryk Ceringer, kleryk diecezji bamberskiej, objął prebendę po śmierci Jana Sachsa, por. *Repertorium Germanicum*, Bd. 9/1, Tübingen 2000, s. 290, nr 1875.

Wymienione na początku dwa rękopisy, których Jan Sachs z Norymbergi był właścicielem, przechowywane są w zbiorze rękopisów Biblioteki Jagiellońskiej pod sygnaturami BJ 1517 i BJ 1574²⁰.

W pierwszym z nich, powstałym w latach 1430–1431, na kartach 14r–22r, 28r–39v, 41r–49v, 53r–231v, 233r–296v zachowały się Jana Sachsa *Pryncypia* i Komentarz do czterech ksiąg *Sentencji* Piotra Lombarda. Jako dodatek na kartach 232r–v została wpisana *Bulla extravagans de animabus sanctorum*²¹. Pozostałe karty w rękopisie pozostają niezapisane.

Jan Sachs po otrzymaniu tytułu bakałarza biblijnego, prawdopodobnie w 1427 r.²², rozpoczął przygotowania do otrzymania tytułu bakałarza sentencjariusza. Warunkiem, który musiał spełnić, jak każdy inny student średniowiecznego uniwersytetu, było komentowanie *Sentencji* Piotra Lombarda²³. Świadectwem pracy, którą wykonał, jest zachowany tekst Komentarza do *Sentencji* w rękopisie BJ 1517:

[*Invocatio*; f. 14r]... — De licentia et permissione venerabilium patrum dominorum ac magistrorum Sacre Theologie Facultatis matris mee inclite professorum eximiorum. Ad semper benedictę Trinitatis et tocius curie celestis laudem ... [*Principium* I] — Et sic tuo adiutorio opus incipiendum perficiat laudabiliter Sanctissime Trinitatis auxilio sic invocato ... — Solem suum facit oriri super bonos et malos [Mt 5, 45]. Reverendi patres, doctores et magistri ... — Licet verba thematis nostri a Christo Domino, Redemptore nostro ex utero virginali tempore plenitudinis gracie orto ... [*Principium* II; f. 17r] — Solis iusticie Christi Domini Dei nostri auxilio adiutus ... — Solem suum facit ... [Mt 5, 45]... — Secundum beatum Dyonisium in 4° c<apitulo> De divinis nominibus: Sicut lucidissimus planeta Sol radios suos emittit ... [*Principium* III; f. 19r] — Solem suum facit ... [Mt 5, 45]... — Studiose perscrutantibus passus divinalium scripturarum occurret, quod postquam invidia dyaboli ... [f. 20v]... Quartum principium ad quartum Sentenciarum pertinens [*rubro*]. — Completis adiutorio Christi Domini, solis iusticie, principiis et lecturis trium librorum Sentenciarum, principia-turus pro presenti in 4um librum Sentenciarum ... — Solem suum facit ... [Mt 5, 45]... — Licet verba thematis nostri, a Christo Domino prolata, ad litteram sint

²⁰ Szczegółowy opis obydwu rękopisów został przez autorkę tego artykułu przygotowany do druku w nieopublikowanym jeszcze tomie 11. *Catalogus codicum manuscriptorum mediæ ævi Latinarum, qui in Bibliotheca Jagellonica Cracoviae asservantur*, opis cod. BJ 1517 na podstawie opisu pierwotnego sporządzonego przez Annę Zofię Kozłowską, natomiast opis cod. BJ 1574 na podstawie opisu pierwotnego sporządzonego przez Zofię Kowalską.

²¹ *Extravagans Benedicti duodecimi, quod anime sanctorum aut purgate statim post exitum a corpore post Domini ascensionem videbunt essenciam divinam intuitam* [rubro]. *Benedictus episcopus, servus servorum Dei, ad perpetuam rei memoriam. — Benedictus Deus in donis suis et sanctus in omnibus operibus suis ... Datum Avinione IIII Kalendas Februarii [29 I], pontificatus nostri anno secundo. Datum est anno Domini 1336.*

²² Por. F.P. KNAPP, *Geschichte*, s. 188.

²³ Por. M. MARKOWSKI, *Pierwowzory uniwersytetów*, Olecko 2003 (Episteme, 32), s. 212–213.

dicta de materiali Sole ...[*Quaestiones*; f. 28r] Iuxta materiam collacionis moveo questionem [*in marg.*]. — Utrum sol iusticie Deus, clare visibilis ab hominibus, factor omnium, sit pro redemptione gentium in humana carne temporaliter ortus et in eadem in fine seculi bonos et malos iudicaturus ... Prima respiciens materiam primi libri ...: Utrum sol fulgentissimus, divina scilicet essencia, sit a nobis visibilis in hac mortali vita eo modo, quo videtur a sanctis in patria ... Secunda subquestio respiciens materiam secundi libri ...: Utrum primaria Creatoris opera sint facta per temporum intervalla. Tercia questio erit ...: Utrum reparacio humani generis fuerit causa ultimata et precipua, propter quam Christus, sol iusticie, fuit in carne temporaliter ortus ... Quarta subquestio respiciens quartum librum ...[f. 28v]...: Utrum in humana forma Christus Dominus sit bonos et malos in fine seculi iudicaturus ...[*Com. in Prol.*; f. 53r] — Cupientes aliquid de penuria etc. — Huic totali libro [*alia manu suprascr.*: Magister] premitit Prologum, in quo tangit causas suscepti operis. Et principaliter tria facit. Primo reddit auditores benivolos, 2° dociles, ibi: Horum igitur Deo odibilem, 3° attentos, ibi: Non igitur debet hic labor ...[*Com. in lib. I*; f. 55r]... — Veteris ac nove legis etc. — Hic incipit tractatus, qui dividitur in 4^{of} libros parciales, quorum primus dividitur in partes 2. In prima parte Magister venatur materiam omnium librorum ...[*Com. in lib. II*; f. 125r] Incipit secundus liber [*rubro*]. — Creacionem rerum insinuans Scriptura. — Liber secundus, in quo determinat Magister de rerum creacione et eorum [!] ornatu ...[*Com. in lib. III*; f. 173r] — Cum venit igitur plenitudo temporis. — Iste est tercius liber Sentenciarum magistri Petri Lombardi archiepiscopi Parisiensis. Et continuatur ad precedentes sic: Postquam Magister determinavit de rebus divinis et creatis ...[*Com. in lib. IV*; f. 233r] — Samaritanus enim vulnerato appropians. — Hic incipit quartus liber Sentenciarum magistri Petri Lombardi, Parisiensis episcopi, qui ad precedentes libros tres continuatur sic: Postquam in precedentibus libris determinatum est de rebus ...

Autorstwo tego komentarza przypisuje Janowi Sachsowi z Norymbergi Stegmüller w swoim Repertorium²⁴. Pewne podobieństwa można także wskazać w komentarzu autorstwa Henryka Tottinga z Oyty, którego tekst był być może pierwowzorem dla Jana Sachsa²⁵.

Na zakończenie Komentarza każdej księgi w kolofonach możemy przeczytać informacje zaczynające się zazwyczaj od wskazania, którą księgę skryba zakończył przepisywać. Tak jest w kolofonie księgi pierwszej:

[F. 124v]... Finita est hec Lectura textualis primi libri Sentenciarum anno a Nativitate Domini 1430, die sexta mensis Maii [6 V], in alma Universitate Studii Generalis in Vienna, principali opido ducatus Austrie, constituta per magistrum Iohannem Sachs de Nurenberg, baccalarium sacre theologie.

²⁴Por. *Repertorium commentariorum in sententias Petri Lombardi*, collegit, disposuit, ed. F. Stegmüller, vol. 1–2, Herbipoli (Würzburg) 1947, nr 479 (dalej cytowane jako RS).

²⁵RS, nr 334.

Na kolejnym miejscu pojawia się dzienna data ukończenia tekstu:

[F. 170r]... Finita est hec Lectura textualis secundi libri Sentenciarum et completa die septimo mensis Novembris [7 XI], anno a Nativitate Domini 1430, in Universitate Studii Generalis Wiennensis, per magistrum Iohannem Sachs de Nurenberga, sacre theologie baccalarium etc.

Jest także informacja o tym, że miejscem prowadzenia wykładów był Uniwersytet Wiedeński:

[F. 231v]... Hec Lectura 3ⁱⁱ completa est in alma Universitate Wiennensi anno 1431, in vigilia Annunciacionis B<eate> Virginis Marie [24 III]. [Rubro:] Per magistrum Iohannem Sachs de Nurenberg, sacre theologie baccalarium formatum.

Na końcu każdego kolofonu, ale najpełniej na zakończenie księgi czwartej i jednocześnie całego komentarza zawarte są informacje o Janie Sachsie z Norymburgi:

[F. 296v] Hec Lectura quarti Sentenciarum ac omnium librorum textualis completa est in alma Universitate Wiennensi, anno a Nativitate Domini millesimo quadri<n>gesimo tricesimo primo, die undecima mensis Octobris [11 X 1431]. [Rubro: Laus Deo ac graciarium accio]. Per magistrum Iohannem Sachs de Nurenberg, theologie sacre baccalarium formatum ac arcium magistrum.

Odpis tekstu Komentarza Jana Sachsa zachował się także w powstałym w 1434 r. rękopisie pochodzącym z klasztoru St. Mang w Füssen, a obecnie przechowywanym w Bibliotece Uniwersyteckiej w Augsburgu pod sygnaturą Cod. II 1 2° 40²⁶. Autor opisu katalogowego augsburskiego rękopisu sugeruje, że komentarz ów jest skrótem *Lectura textualis* Henryka Tottinga z Oyty. W kodeksie z Augsburga nie zostały skopiowane Pryncypia do Sentencji, które znajdują się w krakowskim rękopisie.

Pryncypia są ważnym elementem każdego komentarza do *Sentencji*. Jak informują nas badacze i znawcy tematu, to właśnie w tej części dzieła jego autor miał największą swobodę w wyrażaniu swoich poglądów. Tam też często znajdują się informacje pozwalające określić czas i miejsce powstania tekstu, autor

²⁶Por. G. HÄGELE, *Lateinische mittelalterliche Handschriften in Folio der Universitätsbibliothek Augsburg: Die Signaturengruppe Cod.I.2.2^o und Cod.II.1.2^o 1–90*, Wiesbaden 1996 (Die Handschriften der Universitätsbibliothek Augsburg, Reihe 1. Die lateinischen Handschriften, 1), s. 204–205.

wymieniał także osoby, które sprawowały nad nim naukową opiekę i z którymi dyskutował²⁷.

Jan Sachs zostawił w rękopisie BJ 1517 puste karty, gdzie miała się prawdopodobnie znaleźć część Pryncypiów określana jako *gratiarum actio*, w której kandydat na bakałarza sentencjariusza dziękował m.in. władzom uniwersyteckim i wydziałowym, a także opiekunowi naukowemu. Tych informacji w Pryncypjach Jana Sachsa brakuje. Są natomiast inne, z których dowiadujemy się, że jego dyskutantami (*magistri concurrentes*) byli: Stefan z Eggenburga († 1450)²⁸ i Jodok Weiler z Heilbronn († 1457)²⁹:

[F. 14r]... Tercio habebo cum venerabilibus dominis et preceptoribus meis, magistris Stephano de Egenburga et Iudoco Kauffman de Hailprunna, baccalariis in theologia et sentenciariis, cum quibus, licet insufficiens, in legendo Sentencias concurram ...

Treścią polemiki Jana Sachsa z Norymbergi z dwoma uczonymi kolegami, Stefanem i Jodokiem, były kwestie przytoczone powyżej w wykazie treści rękopisu na kartach 28r–v. Polemika ze Stefanem z Eggenburga dotyczyła tylko kwestii z Pryncypiów do I i II księgi i znajduje się odpowiednio na f. 31v–32v oraz f. 36v–37v w rękopisie BJ 1517. Natomiast dyskusja z Jodokiem Weilerem z Heilbronn objęła kwestie ze wszystkich czterech Pryncypiów, a jej tekst

²⁷ Por. Z. WŁODEK, *Krakowski komentarz z XV wieku do Sentencji Piotra Lombarda*, część I: *Wstęp historyczny i edycja tekstu księgi I i II*, „Studia Mediewistyczne”, 7 (1966), s. 127; M.J.E.M. HOENEN, *Neuplatonismus am Ende des 14. Jahrhunderts. Die Prinzipien zum Sentenzenkommentar des Marsilius von Inghen*, w: *Marsilius von Inghen. Werk und Wirkung. Akten des Zweiten Internationalen Marsilius-von-Inghen-Kongress*, hrsg. von S. Wielgus, Lublin 1993, s. 168–169; P.W. ROSEMANN, *The Story of a Great Medieval Book: Peter Lombard's Sentences*, Peterborough (Ont.) – Orchard Park (NY) 2007 (Rethinking the Middle Ages, 2), s. 134.

²⁸ Na Uniwersytecie Wiedeńskim zapisany w 1411 r., por. *Matrikel*, s. 84, bakałarzem na wydziale *artium* został w 1414 r., por. *Acta Facultatis Artium Universitatis Vindobonensis 1385–1416*, ed. Paul Uiblein, Graz – Wien – Köln 1968 (Publikationen des Instituts für Österreichische Geschichte. VI. Reihe: Quellen zur Geschichte der Universität Wien, 2. Abteilung), s. 433, magistrem w 1418 r., por. *Wiener Artistenregister*, s. 11, nr 3567, licencjatem teologii w 1438 r., tamże, s. 115, nr 7097; por. W.J. COURTENAY, *Theological Disputations at Vienna in the Early Fifteenth Century*, *Harvard Ms lat. 162*, „Bulletin de philosophie médiévale”, 53 (2011 [2012]), s. 398.

²⁹ Na Uniwersytecie Wiedeńskim zapisany w 1414 r., por. *Matrikel*, s. 104, bakałarzem na wydziale *artium* został w 1416 r., por. *Wiener Artistenregister*, s. 2, nr 3241, magistrem w 1419 r., tamże, s. 16, nr 3729, w 1438 r. był już licencjatem na wydziale teologicznym, tamże, s. 115, nr 7098; por. F.J. WORSTBROCK, A. HAUSMANN, *Weiler Jodocus von Heilbronn (Jodocus de Hailprunna)*, w: *Die deutsche Literatur des Mittelalters: Verfasserlexikon*, Begründet von W. Stammler, fortgeführt von K. Langosch, 2. Aufl., hrsg. von K. Ruh (u.a.), Redaktion K. Illing, Ch. Stöllinger, vol. 10, Berlin – New York 1999, kol. 794–801; por. F.P. KNAPP, *Geschichte*, s. 180; por. W.J. COURTENAY, *Theological Disputations*, s. 390.

zachował się odpowiednio na f. 32v–33v, 38r–39v, 44r–45r, 48v–49v rękopisu BJ 1517. Przypomnijmy tylko, że problematyka tych kwestii odpowiada tematowi poruszonym w czterech księgach *Sentencji* Piotra Lombarda, a koncentruje się na następujących zagadnieniach: 1. czy słońce niezwykle jasne, mianowicie istota Boga, może być przez nas postrzegane w życiu ziemskim na sposób, jaki dostępny jest świętym w ojczyźnie [niebieskiej]; 2. czy pierwsze dzieła Stwórcy mogły zostać powołane do istnienia w określonych przedziałach czasowych; 3. czy odkupienie rodzaju ludzkiego było ostateczną i najważniejszą przyczyną, która sprawiła, że Chrystus Słońce Sprawiedliwości czasowo objawił się w ciebie; 4. czy w ludzkiej postaci Chrystus Pan zechce sądzić dobrych i złych na końcu czasów.

Ślady tych polemik zachowały się też prawdopodobnie w innym kodeksie. W rękopisie o sygnaturze Clm 26612 z Bayerische Staatsbibliothek w Monachium znajdują się kwestie Jodoka z Hailbronn, które ów uczony dyskutował ze Stefanem z Egenburga i Janem Sachsem z NoryMBERGI³⁰.

Drugi z rękopisów BJ 1574 powstał zapewne przed 1430 r. i jest także związany z osobą Jana Sachsa z NoryMBERGI. Był z pewnością jego własnością, co potwierdza wpis na f. Iv, pełniącym funkcję karty ochronnej: „Iste questiones tercij Sentenciarum sunt magistri Iohannis Sachs de Nurenberga” [!]. Kodeks zawiera trzy teksty: główny, na kartach 1r–191v, to Mikołaja z Dinkelsbühl fragment *Quaestiones magistrales in III librum Sentenciarum Petri Lombardi*: — *Utrum ex testimoniis legis et prophetarum ostendi possit Christum verum Messiam esse incarnatum. Quod sic, per prophetiam patriarche Iacob, Gen. 49 [1, 10]: Non auferetur ... [Quaestiones additae; f. 179v]... Circa distinctionem 23 dubitatur: — Utrum fides sit virtus theologica a ceteris virtutibus distincta. Et arguitur primo, quod non ... [cf. RS 565]*³¹ oraz dwa inne: na karcie 192r–v *Bulla De Conceptione BMV* Eugeniusza IV papieża³² oraz nieznanego autora dubia i kwestie do III księgi *Sentencji* Piotra Lombarda na kartach 193r–228r.³³

³⁰ Por. *Catalogus codicum Latinorum Bibliothecae Regiae Monacensis*, ed. C. Halm, G. Meyer, t. II, 2: cod. num. 21406–27268, Monachii 1881 (Nachdruck 1969), s. 195; F.P. KNAPP, *Geschichte*, s. 180.

³¹ Por. A. MADRE, *Nikolaus von Dinkelsbühl, Leben und Schriften*, Münster i. W. 1965 (Beiträge zur Geschichte der Philosophie und Theologie des Mittelalters, 40, 4), s. 94–97.

³² *Circa distinctionem terciam tercij Sentenciarum De conceptione gloriose Virginis Marie nota determinationem Sacri Generalis Concilii Basiliensis. — Sacrosancta generalis Synodus Basiliensis in Spiritu Sancto legitime congregata ... — Elucidantibus divine gratie misteria mercedem gloriosam repromisit ... [por. Concilium Basiliense. Studien und Quellen zur Geschichte des Concils von Basel, Hrsg. mit Unterstützung der historischen und antiquarischen Gesellschaft von Basel, Bd. 6, Basel 1925, s. 589; J. HELMRATH, *Das Basler Konzil 1431–1449: Forschungsstand und Probleme*, Köln – Wien 1987 (Kölner historische Abhandlungen, 32), s. 383–394].*

³³ *Circa distinctionem septimam tercij Sentenciarum dubitatur: — Utrum hec sit concedenda: Deus factus est homo. Respondetur secundum Scotum, quod simpliciter posset concedi ... [por. RS, nr 1064].*

Obydwa opisywane kodeksy charakteryzują się zbliżonymi cechami, jeśli chodzi o ich wygląd zewnętrzny. Przede wszystkim do ich napisania został częściowo użyty papier z tym samym znakiem wodnym. Dotyczy to kart 77–88 z rękopisu BJ 1517 i odpowiednio kart 184–189 z rękopisu BJ 1574. Analogiczna sytuacja dotyczy kart 41–76 i 137–232 z rękopisu BJ 1517 oraz kart 193–228 z rękopisu BJ 1574.

Także oprawy rękopisów wykazują duże podobieństwo i wszystko wskazuje, że zostały wykonane niedługo po napisaniu kodeksów, prawdopodobnie w tym samym austriackim warsztacie introligatorskim. Obydwie oprawy mają dość grube deski obciążnięte kiedyś jasną, obecnie ściemniałą, irchową skórą. Były zapinane na skórzane paski zaczepiane okuciami na klamrach. Okładziny opraw były chronione przez metalowe, okrągłe guzy. Opisywane elementy opraw obecnie już nie istnieją, zostały po nich jedynie ślady. W krawędziach okładzin rękopisu BJ 1574 są wbite ponadto metalowe ćwieki z okrągłymi główkami. Charakterystycznym elementem jest też użycie w obu kodeksach, jako wyklejek opraw, fragmentów rękopisów hebrajskich.

Czytelnik obu rękopisów zauważa przede wszystkim fakt, że większość tzw. marginaliów, czyli m.in. poprawek, uzupełnień, haseł na marginesach, numeryzacje konkluzji, została w obu kodeksach wpisana tą samą ręką. Osoba, która wykonywała te marginalia, nie żałowała czerwonego atramentu, kiedy chciała zakreślić jakiś ważny fragment, zaznaczyć uzupełnienie brakującego tekstu (do tego celu użyła zestawu różnorodnych znaczków w czerwonym i czarnym kolorze składających się z komponowanych ze sobą w fantazyjnych konfiguracjach układów kresiek, kropek i kółek) czy też wykreślić te fragmenty, które uznała za błędne. Pod grubą czerwoną kreską trudno niekiedy dopatrzeć się pierwotnie napisanego tekstu. Te rzucające się w oczy elementy, zbieżne w obu rękopisach, najdobitniej chyba potwierdzają fakt, że wykonała je ręka jednej osoby.

Tą samą ręką, która sporządziła marginalia, jest także niemal w całości zapisany tekst Pryncypiów w rękopisie BJ 1517 oraz kolofony pod każdą księgą komentarza do *Sentencji*. Sam Komentarz jest przepisany przez kilku kopistów, w części także przez skrybę, który pisał Pryncypia. Ręką tego skryby jest też wpisana nota proveniencyjna w rękopisie BJ 1574, o której wyżej wspomniano.

Nasuwa się pytanie, czy tym skrybą mógł być Jan Sachs z Norymbergi.

Ponieważ zarówno w rękopisie BJ 1517, jak i w BJ 1574 brak jednoznacznego potwierdzenia, że mamy do czynienia z autografem Jana Sachsa, musimy spróbować poszukać innych argumentów, które mogłyby nam dać jakąś pewność w tym względzie.

Z biografii Jana Sachsa wiadomo, że od 13 X 1432 r. do 14 IV 1433 r., a więc w zimowym semestrze roku akademickiego pełnił funkcję dziekana na wydziale *artium* uniwersytetu w Wiedniu. W Archiwum Uniwersytetu Wiedeńskiego

zachował się rękopis określany jako *Acta Facultatis Artium* (AFA), w którego II tomie na kartach 113v–116v zachowały się zapiski z czasu pełnienia tej funkcji przez Jana Sachsa³⁴. Porównanie pisma występującego na kartach obydwu rękopisów, wiedeńskiego AFA II i krakowskiego BJ 1517, może nam dać odpowiedź na nurtujące pytanie.

Zacząć trzeba od stwierdzenia, że do obowiązków dziekana należało m.in. prowadzenie ksiąg, w których własnoręcznie wpisywał on odbyte promocje i inne ważne zdarzenia z życia wydziału³⁵. Taką księgą są właśnie *Acta Facultatis Artium*. Można więc przyjąć, że w II tomie AFA (fig. 1, 1a) wpisy z semestru zimowego 1432/1433 wyszły spod ręki Jana Sachsa z NoryMBERGI.

Pismo Jana Sachsa z wiedeńskiego kodeksu mieści się w grupie pism określanych mianem *cursiva libraria*³⁶. Charakteryzują go „pętelkowo” zakończone górne łaski przy takich literach minuskułnych jak: *b, d, h, l* oraz opuszczone poniżej dolnej granicy takich liter minuskułnych jak: *a, c, e, i, m, n, o* łaski liter *f* i długiego *s*.

Wyraźną cechą pisma Jana Sachsa w księdze wydziałowej (AFA II) jest jego okrągłość — litery bez elementów nadlinijnych i podlinijnych, takie jak *a, c, e, n, o, r, u* (*v*) można wpisać w kwadrat. Elementy nad- i podlinijne przy takich literach jak *b, d, f, g, h, p, q*, długie *s* są wyraźnie wydłużone w stosunku do wysokości środkowych elementów tychże liter. Dukt pisma generalnie jest prosty, choć łaski liter *b, f, h, l* mają tendencję do pochylania się w prawo. Charakterystyczną dla tego pisma literą wydaje się dwufazowo pisane *r*: najpierw skryba stawiał łaskę jak do litery *i*, a potem dopisywał łuk przypominający literę *c*. Litera *r* pisana w sposób klasyczny dla XV w. występuje także, ale dużo rzadziej. Warto też zwrócić uwagę na literę *s*, która ręką Jana Sachsa była kreślona na trzy sposoby: długie *s* występujące na początku i w środku wyrazów oraz dwójakiego rodzaju *s* występujące na ich końcu: dwubrzuszkowe, przypominające greckie β , ale nie tak wysokie oraz najczęściej występujące *s* „wężykowe”. Dość charakterystyczne są też litery majuskułne, zwłaszcza *A, F, K, R*.

Kolejną charakterystyczną cechą tego pisma jest jego łączenie. Oprócz połączeń typowych dla liter „łaskowych”, jak *i, m, n, u* (*v*), widoczne są połączenia za pomocą poziomej kreski także z literami „okrągłymi”, jak: *be, da, de, dl, ga, oc, oe, oi, os, ot*. Jan Sachs rzadko pisał obok siebie niepołączone litery. Można

³⁴W tym miejscu autorka artykułu składa podziękowanie za udostępnienie skanów ze wspomnianego rękopisu Pani Doktor Ulrike Denk z Archiwum Uniwersytetu Wiedeńskiego.

³⁵Por. P. UIBLEIN, *Mittelalterliches Studium an der Wiener Artistenfakultät: Kommentar zu den Acta Facultatis Artium Universitatis Vindobonensis 1385–1416*, Wien 1995 (Schriftenreihe des Universitätsarchivs, 4), s. 59–60.

³⁶Por. A. DEROLEZ, *The Palaeography of Gothic Manuscripts Books: From the Twelfth to the Early Sixteenth Century*, Cambridge 2003 (Cambridge Studies in Paleography and Codicology, 9), Pl. 90–96.

powiedzieć, że tę jego skłonność do łączenia ze sobą liter nie na sposób ligatury, ale za pomocą osobnej poziomej kreski, symbolizuje zupełnie nietypowe połączenie litery *e*, właśnie za pomocą poziomej kreski narysowanej w górnej jej części, z następującymi po niej literami, jak np.: *eb, ed, eg, es*.

Przy porównaniu dwóch kart z rękopisu wiedeńskiego AFA II z krakowskim BJ 1517 na wstępie trzeba zaznaczyć jedną ważną rzecz. W pierwszym przypadku mamy fragment księgi stanowiącej rodzaj dokumentu urzędowego. Tekst został napisany w schemacie jednokolumnowym, nie ma żadnych ozdobnych liter inicjalnych ani innych wyszukanych zdobień, marginesy są bardzo wąskie.

W przeciwieństwie do tego kodeks BJ 1517 nosi cechy księgi, której kompozycja została zaplanowana i przemyślana. Spotykamy w niej litery inicjalne, np. na f. 173r znajduje się złota litera *C* wysoka na 4 linie tekstu, na tle wypełnionym i obwiedzionym filigranami wykonanymi piórkiem czerwonym atramentem. Podobny inicjał spotykamy na f. 233r. Prócz tego kopista użył popularnego kroju liter inicjalnych zwanych lombardami, które też zostały wykonane czerwonym atramentem. Ponadto w rękopisie spotykamy inne rubrykacje. Należą do nich podkreślone lemmy z *Sentencji*, początki nowych zdań, myśli, cytatów. Bardzo często dodatkowymi czerwonymi kreskami zdobione są pojedyncze litery, zwłaszcza duże. To sprawia, że na pierwszy rzut oka pismo wydaje się nieco innego rodzaju, bardziej staranne.

W rękopisie krakowskim BJ 1517 znaleźć można kilka takich stron, na których pismo jest bliźniaczo podobne do tego z rękopisu wiedeńskiego³⁷. Należy do nich np. f. 231v (fig. 2).

Zachowane są na tej karcie proporcje pisma obserwowane w AFA II: wielkość elementów nadlinijnych i podlinijnych jest wydłużona w stosunku do wysokości środkowych elementów tychże liter. Występują wszystkie charakterystyczne dla Jana Sachsa litery: dwufazowe *r* oraz trzy rodzaje *s*. Także i tu znajduje potwierdzenie spostrzeżenie o tendencji do wyraźnego łączenia liter. Widać wyraźnie np. poziomą kreskę łączącą literę *o* z następującymi po niej literami, a także charakterystyczne łączenie litery *e*.

BJ 1517, f. 231v

AFA II, f. 114r

AFA II, f. 114r

Wypada też pochylić się nad kolofonem z rękopisu BJ 1517, który występuje na karcie 231v. Kończy on bowiem Komentarz do III księgi *Sentencji*. Przytoczymy

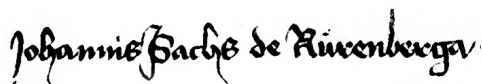
³⁷ Tekst w rękopisie BJ 1517 został napisany pomiędzy 6 maja 1430 r. a 11 października 1431 r. Natomiast zapiski w kodeksie wiedeńskim AFA II Jan Sachs sporządził pomiędzy 11 listopada 1432 i 14 kwietnia 1433 r.

raz jeszcze zapis tego kolofonu, tym razem z uwzględnieniem wszystkich majuskułnych i minuskułnych liter na początku wyrazów, które w średniowieczu pisano niekoniecznie zgodnie obecnie obowiązującymi regułami językowymi:

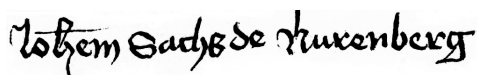
Hec lectura 3ⁱⁱ completa est In alma universitate wiennensi Anno 1431, In vigilia annunciacionis b<eate> virginis marie. [*Rubro:*] Per Magistrum Iohannem Sachs de Nurenberg, Sacre Theologie Baccalarium Formatum.

Kolofon ten pozwoli nam porównać litery majuskułne w nim występujące z tymi, które zostały zapisane przez Jana Sachsa w księdze wydziałowej, na przykładowych kartach 113v–114r z kodeksu AFA II.

Zapisy ręką Jana Sachsa z NoryMBERGI w II tomie *Acta Facultatis Artium* Uniwersytetu Wiedeńskiego rozpoczynają się następującym zdaniem (podaję, jak poprzednio, z uwzględnieniem występujących liter majuskułnych): „Acta in decanatu Magistri Iohannis Sachs de Nurenberga Electi Anno domini 1432° In die Sancti Colomanni martiris [13 X]”.

AFA II, f. 113v

BJ 1517, f. 231v

Pierwszym porównaniem, jakie należałoby uczynić, jest zestawienie sposobu zapisu przez Jana Sachsa swojego własnego imienia z przydomkiem i miejscem pochodzenia. Różnice występują w dużym *I*, które rozpoczyna imię. Nie jest ono takie samo w tych dwóch rękopisach: w rękopisie wiedeńskim przypomina nasze *J*, w krakowskim *I*. Natomiast kolejne człony tej nazwy rozpoczynają się już dużymi literami o bardzo zbliżonych kształtach. Pismo w przywoływanej wcześniej nocie proveniencyjnej z karty Iv rękopisu BJ 1574 wykazuje jeszcze większe podobieństwo do zapiski w księdze wydziałowej AFA II.

Zajmijmy się teraz innymi majuskułnymi literami z kolofonu BJ 1517 i porównajmy je z tymi występującymi w AFA II na f. 113v i 114r.

Hec — *H* rozpoczynające kolofon jest identyczne jak przy *habitu* w dziesiątej linii od dołu na f. 114r.

In — *I* identyczne jak rozpoczynające trzecią linię od góry na f. 113v.

BJ 1517, f. 231v

AFA II, f. 114r

Wiennensi — *W* bardzo podobne jak w *Wienna* w szóstej linii od góry na f. 114r.

BJ 1517, f. 130r

AFA II, f. 113v

Anno — *A* identyczne jak w słowie *Alter* w piątej linii od góry na f. 113v.

Per — *P* identyczne jak w *Primus* w czwartej linii od góry na f. 113v.

Magistrum — *M* ma inny charakter niż litery kreślone w AFA II.

BJ 1517, f. 231v

AFA II, f. 114r

Sacre — *S* bardzo podobne jak w *Suburbio* w siódmej linii od dołu na f. 114r.

Theologie — *T* identyczne jak w *Tercius* w czwartej linii od dołu na f. 113v.

BJ 1517, f. 231v

AFA II, f. 114r

Baccalarium — *B* bardzo podobne jak w *Bartholomeus* w jedenastej linii od dołu na f. 114r.

BJ 1517, f. 231v

AFA II, f. 114r

Formatum — *F* identyczne jak w *Frater* w jedenastej linii od dołu na f. 114r.

Wydaje się zatem, jeśli weźmie się pod uwagę też wszystkie ogólne cechy tego pisma wskazane wyżej, że z bardzo dużą dozą prawdopodobieństwa można by mówić o tym, iż pismo występujące w krakowskim kodeksie BJ 1517 na analizowanej karcie 231v mogło również wyjść spod ręki Jana Sachsa z Norymbergi. W rękopisie BJ 1517 mielibyśmy zatem do czynienia z autografem

Jana Sachsa w części obejmującej Pryncypia, ale także pojawiającym się w partii rękopisu obejmującej komentarz. Kolofony kończące wszystkie cztery księgi i potwierdzające autorstwo tekstu są także zapisane jego ręką. Ponadto ręką tą są wpisywane czerwonym atramentem w tekście słownie numery dystynkcji. Jan własnoręcznie wpisywał także niektóre lemmy z *Sentencji* Piotra Lombarda. Przeprowadził również korektę tekstu, czego ślady widzimy w licznych poprawkach interlinearnych i marginalnych oraz uzupełnieniach pustych miejsc na nieodczytane wyrazy, tzw. lakuny, które zostawiali kopiści.

Zaznaczyć też trzeba, że nie na wszystkich kartach widoczne jest to jego pismo, które zostało określone jako *cursiva libraria*. W części rękopisu pismo Jana Sachsa z NoryMBERGI jest bardziej zbliżone do typu pisma określanego jako *cursiva currens*³⁸. Zauważa się to zwłaszcza na kartach, gdzie własną ręką wpisał kilka albo kilkanaście linijek tekstu w kolumnach, które zostały zapisane przez innego skrybę. Przykładem takiej karty jest f. 130r (fig. 3), gdzie w kolumnie *b* widzimy 15 linijek zapisanych nieco drobniejszym i bardziej pospiesznym piśmem od tego występującego w wiedeńskim rękopisie AFA II. Takie wpisy, które Jan Sachs poczynił w głównym tekście, są widoczne zwłaszcza w księdze I i II Komentarza do *Sentencji*. Tekst tych ksiąg przepisywał prawdopodobnie jakiś mniej przygotowany merytorycznie skryba, zwłaszcza tam były bowiem konieczne korektorskie ingerencje naszego uczonego.

Podsumowując rozważania dotyczące rękopisu BJ 1517, zestawmy raz jeszcze karty, na których możemy z dużym prawdopodobieństwem oglądać własnoręczne pismo Jana Sachsa z NoryMBERGI: f. 14r–22r, 28r–39v, 41r–49v — jest to część kodeksu obejmująca Pryncypia, w tej części na f. 32r, 33v, 49v widoczne są kilkulinijkowe fragmenty wpisane ręką nie Jana Sachsa, lecz innymi rękami, m.in. skryby przepisującego w większej części tekst ksiąg I i II. Natomiast w części obejmującej Komentarz do czterech ksiąg *Sentencji* Piotra Lombarda, pismo Jana Sachsa w głównych kolumnach tekstu spotykamy niekiedy na kartach 90r–208r, a *in continuo* na kartach 231r–231v, 233r, 291v–293r, 296v.

Podobne zestawienie w odniesieniu do rękopisu BJ 1574 przedstawiałoby się następująco. Wymienione wyżej teksty w tym kodeksie zostały wpisane także przez kilku kopistów, podobnie jak w rękopisie BJ 1517. Pismo, które mogło wyjść spod ręki Jana Sachsa, jest widoczne na kartach: 198v — trzy linie, 199r — dwie linie, 201r — siedem linii, 215r — jedna linia, a od f. 222r–223r widzimy tylko tekst wpisany jego ręką.

Interesującą może wydawać się zbieżność, że te kilkuliniove zapiski wykonane ręką Jana Sachsa w głównej kolumnie tekstu korespondują z piśmem tego samego skryby, który był głównym kopistą ksiąg I i II w rękopisie BJ 1517 (jego

³⁸A. DEROLEZ, *The Palaeography*, Pl. 98.

pismo widoczne jest m.in na f. 130r) i tego rodzaju kilku- albo kilkunastolinowymi wstawkami Jana Sachsa w tamtym rękopisie. Ta zbieżność może nasuwać przypuszczenie, że to Jan Sachs z Norymbergi mógł posługiwać się także tym całkiem odmiennym duktem pisma³⁹. Dokładniejsza analiza tych korelacji pokazała jednak, że nie da się utrzymać koncepcji jednej osoby posługującej się dwoma rodzajami pisma. Kopista posługujący się duktem pisma w typie *cursiva currens* zostawił w rękopisie BJ 1517 przy przepisywaniu sporą liczbę lakun, które Jan Sachs uzupełniał swoją ręką. Takim swoistym kuriozum jest zostawiona na f. 153r lakuna, gdzie kopista wpisał tylko początek słowa *muta*||, a Jan Sachs swoją ręką dopisał *bis ove*.

I jeszcze słów parę o oddziaływaniu obydwu rękopisów w środowisku Uniwersytetu Krakowskiego. W obu kodeksach spotykamy rękę Jana Bebera z Oświęcimia, uczonego działającego na Uniwersytecie Krakowskim w drugiej połowie XV w., przy czym w rękopisie BJ 1517 są to tylko krótkie zapiski na marginesach kart 287r, 296r, natomiast w rękopisie BJ 1574 oprócz dość licznych not na marginesach znajduje się także fragment tekstu na kartach 223v–228r wpisany jego ręką. Rękopis BJ 1517 musiał się cieszyć powodzeniem także w XVI w., na f. 260r widzimy bowiem na marginesie tytuł *Distinctio 18* zapisany ręką z tamtego czasu.

Jeszcze dziś trudno ocenić, jakiej miary uczonym był Jan Sachs z Norymbergi. Niewiele bowiem dotąd istnieje publikacji na jego temat, jedynie okazjonalne wzmianki. Wydaje się jednak ważnym sam fakt, że w Bibliotece Jagiellońskiej w Krakowie zachował się, jak wszystko na to wskazuje, częściowy autograf najważniejszego dzieła, jakie w mogło powstać na wydziale teologicznym średnio-wiecznego uniwersytetu: Komentarza do *Sentencji* Piotra Lombarda.

³⁹O koncepcjach różnych duktów pisma pochodzących od jednego pisarza por. M. WAGENDORFER, *Mehrere Schriften — ein Schreiber? Überlegungen zur Zurweisung von Schreiberhänden* (http://rep.adw-goe.de/bitstream/handle/11858/00-001S-0000-0023-9A15-6/Wagendorfer_Mehrere%20Schriften%20-%20ein%20Schreiber.pdf?sequence=2; dostęp 09.09.2015).

1432

Acta in decanatu agra Johannis Sachs de Nuremberga Electi Anno dñi 1432 In die Sancti Colomanni martiris

II

In die Sancti martini ep̄i facultas fuit congregata hora undecima In loco solito per
 Iuramentū sup actibus subscriptis Primum ad recuperandū copiam ab antiquis officialib⁹
 facultatis // Alter. ar̄ dñi bedello sit dandū aliquid de copio et geluſtu fuit q̄
 bedello daret Jari due libre dñi ex gra et fieri dēt q̄ p̄tū qui fact⁹ est et d̄ p̄p̄t
 et exportis et hincunde leuat / leuandis remanserūt duodecim p̄t dñi et duodecim
 grossi bohemicales boni ac mali et archa nō fuit apta s̄ t̄ s̄ fuit iterum bedello
 Jari et grossi t̄ apud decanū extra archam remanserūt Texag ar̄ dñi dō cogit⁹
 de hys que concernūt festū b̄t̄e Katherine de quo geluſtū ē q̄ benepe ut an multo
 ante obseruati ē fiet etiā anno p̄ p̄tū et si nō h̄rēt pecunia ex archam q̄ v̄p̄t
 de archa p̄ greenenb⁹ festū exponēdū et si aliqua emerit // Suffragā ita festū p̄fatio
 decanū in suo q̄libetio q̄r h̄t eandem expedire et t̄māre ut eis videl̄tur
 Cetero ar̄ ad dūdi dū p̄focam decanū sup quadā violētia nouit̄e factū domij
 facultatis et ad cogitandū quid illi⁹ expediat ita q̄ ar̄ dñi decanū p̄focū q̄t̄ scia
 p̄t̄ p̄ an symois et inde ap̄t̄ p̄t̄ormannū an p̄tegrū itus quidā fact⁹ fūerāt
 de platea ad b̄t̄e ac supiorē stubam in domo facultat̄ ubiq̄ ad lapide notabilis ac
 magne q̄t̄ p̄t̄o vitrea una rupebat̄ q̄ violētia factū me de p̄t̄ cū p̄p̄ra
 decanū dñi r̄tōr̄ quib⁹ p̄focū dñi ad p̄t̄m suos offiles decanū et p̄uatores
 ḡt̄ant d̄ p̄t̄ uehemente sup̄p̄t̄o om̄e p̄t̄o i p̄t̄ exone v̄t̄o et non
 admisso p̄t̄o ar̄t̄i fact̄ et quib⁹ eoz q̄t̄ r̄t̄o iuramento p̄focū se p̄gaut
 et dixit sub iuramento se p̄uati excessu nō p̄t̄isse n̄ p̄uasse dicite n̄ d̄t̄e
 nec aliq̄ p̄re qui fact⁹ s̄ ultra iur̄ me r̄t̄o p̄t̄m r̄t̄o off̄ly ex b̄t̄o
 off̄ly quilib⁹ eoz s̄ r̄t̄o debuit adducē p̄t̄o r̄t̄o et p̄t̄ r̄t̄o r̄t̄o et
 decanū fact⁹ actū se fuisse i loco honesto et nō i plateis quod ē factū est p̄t̄
 iuramentū d̄ p̄t̄ p̄p̄ra Joh̄n̄ d̄ k̄ntelfeld p̄t̄ d̄ de lom̄̄ et p̄t̄ham de honorat̄
 qui ad p̄t̄ h̄t̄o r̄t̄o q̄t̄ eoz p̄ sua p̄t̄ q̄ bonā fide p̄t̄o eoz p̄t̄
 fuisse i h̄t̄o r̄t̄o et nō i plateis Et quib⁹ Judoz de weingarten r̄t̄o r̄t̄o nō
 p̄t̄it nec h̄t̄o p̄t̄o r̄t̄o s̄t̄o p̄t̄o r̄t̄o q̄t̄ ad d̄t̄e p̄t̄o Cū r̄t̄o
 facta fact⁹ d̄t̄o r̄t̄o et decanū et suo q̄libetio q̄t̄ q̄t̄o h̄t̄o h̄t̄o sup
 p̄t̄o excessu ageit̄ illi⁹ sic eis videl̄t̄ expedire ut non ageit̄ Itē in eadem
 p̄t̄o imp̄t̄ p̄ r̄t̄o ac p̄t̄o t̄p̄e ac actib⁹ q̄t̄o et sup̄p̄t̄o fuit exaudi
 p̄t̄o q̄ p̄t̄o fuit Itē d̄t̄a et licētia r̄t̄o quem forma r̄t̄o b̄t̄o s̄t̄o
 de Cystina Joh̄n̄ d̄ eedmg Joh̄n̄ d̄ r̄t̄o de r̄t̄o p̄t̄o q̄t̄ m̄t̄o r̄t̄o
 petunt Joh̄n̄ de p̄t̄o paulo de lauffen Georgio Weiff de Corona et
 Joh̄n̄ de p̄t̄o p̄t̄o q̄t̄ Judoz d̄t̄o r̄t̄o p̄t̄o r̄t̄o actib⁹ fuit
 ad audiēdū sup̄p̄t̄o r̄t̄o b̄t̄o alia v̄t̄o Cū r̄t̄o v̄t̄o Willhelmg de
 p̄t̄o p̄t̄o p̄t̄o p̄t̄o p̄t̄o p̄t̄o p̄t̄o p̄t̄o p̄t̄o p̄t̄o p̄t̄o p̄t̄o p̄t̄o p̄t̄o p̄t̄o p̄t̄o
 admitti ad r̄t̄o et exaudi et r̄t̄o d̄t̄o r̄t̄o r̄t̄o r̄t̄o r̄t̄o r̄t̄o r̄t̄o r̄t̄o r̄t̄o r̄t̄o
 b̄t̄o p̄t̄o imp̄t̄o ordinarē fact⁹ r̄t̄o et p̄t̄o ad d̄t̄o q̄t̄o
 d̄t̄o n̄t̄o fact⁹ et ḡt̄o fuit ac p̄t̄o iur̄m̄ Texag C̄c̄c̄m̄ d̄t̄o
 Stephan̄ de Castro gemmot̄ petunt h̄t̄o r̄t̄o q̄ i p̄t̄o q̄t̄o h̄t̄o
 p̄ facultatē r̄t̄o ad q̄t̄o b̄t̄o m̄t̄o facultatē et fact⁹ d̄t̄o r̄t̄o
 s̄t̄o d̄t̄o r̄t̄o q̄ h̄t̄o r̄t̄o et ad d̄t̄o ad q̄t̄o b̄t̄o m̄t̄o fact⁹ est

Fig. 1: Rękopis Acta Facultatis Artium, t. II (AFA II), f. 113v

119.

114

Iste sedita die Decembris facultas fuit congregata hora xi. In loco solito p̄ iuramentū
 sup̄ arch̄o subscriptis p̄ ad videndū solares examini gradu baccalarij se submitte
 volentes et ad dispensandū sup̄ defectibz eorū. Et visi sūt 21 solares in quibz
 omnibz 2 singulis dispensatū est / sup̄ defectibz ac admissi sūt ad examinē
 29 arch̄i sūt s̄d eligēdi examinatores eorūde iſ / et de p̄ma nacione electi sūt ay
 paulus de wyppawer. de wicema. de 2 nacione ay iohes bewo de deymgen / de 3
 ay nychel de pruidia de 4 ay thomas de emldersdorff. Tercij et q̄rtij
 arch̄i fuerūt supplicatores et p̄mo petuit ay iudocz de haultpenna leas. testole
 andary bacc. **Thomas de 4 Dammiaco** Vngaro et ē expandi
 p̄mo p̄ ay benedictz de zolio peti^t leas. testonalem dlemeti de Caprunza que
 p̄mo q̄stū expandita 2 ac licencia data eide bacc. 2^m quem foray Et ay. h̄mancz
 de Gtchenbach admissi est ad regedi i arch̄ibz 2 lib^r p̄ ea litz. s̄d v̄gētia q̄stū b̄
 andredibz s̄dō d^o q̄ arch̄o petuit willhelmy de Zacharatt bacc^o libensu aditi
 ad q̄stū bacc^o nec faculbat. Et dispensatū s̄d sup̄ flor^o facti dundo usq; 5
 ad p̄gnione fortunaz. Et q̄a p̄ bis vidēat de^t admissi ē 2 recepti ad facultate
 m̄p̄ta p̄m̄ta 2 p̄ flor^o s̄d d̄p̄gnatū 3 s̄c peti^t si iſoret decanū 2 recepti
 de paup̄tate sua sup̄ m̄to q̄m^o p̄ sepe noiate s̄c de bacc^o examinatores
 et decanū corā facultate iuramentū imada

1433

Item sedita die Januarij Anno 1237. congregata fuit facultas hora p̄ma In loco
 solito p̄ iuramentū sup̄ arch̄o subscriptis p̄m̄ ad videndū baccalarios volentes
 p̄ntari dno Cancellario vniuersitatis ad tentamen p̄ licēcia in dictibus et
 ad dispensandū sup̄ defectibus eorūde. si videbit^r expedire. et ad eligendū p̄
 tatores eorūde. Et p̄uenit 21 baccalarij in quibz fuit dispensatū sup̄ d̄p̄tū
 suis sic tū q̄ illi qui nō audierūt legi p̄p̄etua quēn. aut theorias plane
 tas quēn / et s̄c qui nō audierūt exercitiū postior / post p̄m̄tioez suam
 q̄plēt m̄sa biennij eorūde. s̄p̄tū p̄ se legēdo. p̄ p̄m̄tioez aut theas
 aut exatado postiorū s̄dō q̄ p̄ audire neglex erūt. Et p̄ntatores electi erūt
 ad d̄cano. 2^{or} semiores regentes qui p̄ntauerūt dno Cancellario p̄ntatū bacc^o s̄c
 2° actualū d̄o recipiēdi solares p̄ p̄mo examinatos p̄ Gradu Baccalarij
 in dictibz et ad dispensandū ad aliquibz sup̄ h̄m̄. et flor^o eadē alio tū. Et
 p̄ntabant^r facultati p̄ examinatores. 9. solares. locati et admissi p̄mo
 Bartholomeus de Bathor. 2° frater iohes de peterhausen. Tercius
 Thomas de Tuckpaf. petuit p̄ h̄m̄ Quartz perchtoldus de walfshitt
 qui petuit sup̄ h̄m̄ 2 flor^o usq; ad ad festū pape Antz nicolaus
 de Quingz et 5° petuit sup̄ h̄m̄ h̄m̄ Sextz ayelchior de Stamban
 Septimz Stephanz de Bububio petuit p̄ h̄m̄. Ottavuz iohes de
 albertstorff p̄ h̄m̄ 2 flor^o peti^t usq; ad p̄gnione. fortunaz. Nonz iohes
 Fern de kulfshamm peti^t sic d^o Et fuerūt supplicatores. eorū qm̄ expandire
 s̄c d̄tararet paup̄tate detano 2 receptori m̄x q̄m̄ una facultate
 Tercij arch̄i ad andredū p̄ p̄mo m̄gnis s̄c d̄tarat ay. iudocz de hono
 foro petuit aditi ad regedi i dictibz 2 fuit expanditū d̄ly m̄gnis. q̄
 absentēs in supplicauerūt

Deliberat q̄ q̄ comitat² opus
 utiq̄ sola cupia s̄i op̄e ubi
 nō phibet² s̄i h̄ic unde phib^o
 cupiēcie addit sup phibicoez
 mechie et q̄ualit² phibitio p̄a
 cordis addit sup phibicoem
 p̄a opio p̄la est n̄ phib^o p̄a
 cordis q̄ p̄a opio q̄a p̄a opio
 p̄supponit p̄a cordis et ideo
 illa duo m̄adata s̄m q̄bus p̄
 hibet² cupiēcia n̄ s̄i ord̄ata
 nōndiq̄ e cupiēcia est
 in sensualitate s̄i q̄ n̄ati q̄o
 mitat² ap̄p̄os² delictabilis
 et nō e aliquo^o volūtaia s̄i
 illa nō phibet² s̄i nō e p̄a
 p̄e nisi n̄ati et e cupiēcia
 que e in q̄su r̄e q̄ p̄gressu
 ad op̄q̄ s̄i volūtaia s̄i de p̄a
 r̄e delictatū h̄ic op̄ p̄imi
 tuū et illa phibet² in q̄tu e
 p̄gressua in op̄q̄ s̄i q̄
 m̄adata m̄allat² m̄simatur
 et c̄i s̄i h̄ic ubi s̄i s̄i s̄i
 pot cupiēcia tuadū eao s̄i
 s̄i nō phibet² cupiēcia s̄i p̄
 cupiēcia ambulare q̄ s̄i m̄do
 et in actu p̄gredie d̄o s̄i
 nōndiq̄ filia et q̄ubia al̄e q̄
 d̄i p̄ cupiēcia s̄i possessor
 ut redigat² in s̄eruitute et
 famlatū d̄i ad carnalis op̄is
 q̄sumatōez s̄i n̄ phibet² p̄
 s̄i p̄a p̄a 2° tabule nō
 cupiēcia d̄i n̄ s̄i s̄i phibet²

p̄ m̄adatu i q̄ phib^o cupiēcia
 r̄e n̄is e q̄ legitimū th̄oem
 n̄de de p̄a filia al̄e in uo
 ce n̄is est phibitū s̄i de p̄a
 r̄e eā in s̄eruitute et me
 re t̄e s̄i h̄o d̄i d̄i s̄i s̄i
 phibicoez s̄i s̄i s̄i p̄a p̄a
 nōndiq̄ q̄ualit² in eo phibet²
 inord̄ata cupiēcia r̄e p̄a
 aliene s̄i q̄ d̄i cupiēcia ad
 m̄ possessor q̄ r̄e in illa
 sufficiencia s̄i n̄ nō r̄e
 phibet² sufficiencia h̄o p̄a
 ut d̄i et p̄a s̄i s̄i et c̄i
 s̄i al̄e r̄e s̄i q̄ d̄i uellet al̄e
 et h̄o q̄ d̄i phibet² m̄telli d̄o
 p̄ s̄i h̄o quib² nō cupiēcia al̄e
 manes al̄e n̄ s̄i et c̄i m̄t²
 s̄i n̄ ord̄am h̄o s̄i q̄ d̄i
 uellet p̄a s̄i s̄i s̄i s̄i
 in r̄e s̄i s̄i uilitate s̄i
 n̄ nō d̄i p̄a s̄i s̄i s̄i
 h̄ic phibet² s̄i auaricia et c̄i
 p̄a inord̄ata q̄ est q̄a
 p̄a s̄i de quo factū e s̄i
 h̄ic i p̄a libro s̄i d̄i n̄
 q̄ d̄i p̄a s̄i s̄i s̄i s̄i
 et inuisibili q̄ p̄ nobis factū
 e h̄o et mortuū s̄i q̄
 m̄tiplece ac s̄i s̄i s̄i
 m̄adata d̄i s̄i q̄ i h̄o libro
 explanatū e s̄i s̄i s̄i
 et q̄a s̄i s̄i s̄i s̄i s̄i

Per litteras 37 q̄pleta e malna
 uilitate uicimesi Anno
 1431 in uiḡa annuat² b̄ uiḡ m̄dic
 Per Regem lobem Sachse de
 Nurenberg Barce Theologie
 Baccalarū. formatum.

Fig. 2: Rękopis Biblioteki Jagiellońskiej 1517 (BJ 1517), f. 231v

mundie et ideo execrati sunt ho
 quidam in missioe malicie / sed p
 timore q^o d^o in i^o d^o abelut em
 que in q^o p^o et a^o p^o d^o q^o
 fuit libtas arbitrii qua ali
 bonu ali malio eligebat / Si at
 quent / Sic inquit in libere
 arbitrii sufficiat ad quosq^o illor^o
 qui quere p^o / et d^o in 3° p^o mo
 aut / q^o no sufficiat libere arbitrii
 ip^o q^o est app^o / et excludit
 quid obiectoz / hoc a quibusd^o
 q^o inquit v^o p^o p^o illa app^o
 p^o / lib^o d^o m^o m^o m^o / Sic
 qui p^o / homo m^o d^o / hoc q^o
 in anglis qui p^o / h^o fuit
 app^o / q^o op^o / p^o / q^o / m^o / f^o /
 m^o / i^o / q^o / m^o / no / em / p^o /
 ab / app^o / fuit / q^o / m^o / p^o / q^o
 q^o / p^o / ad / d^o / p^o / d^o / d^o /
 Dem / tollit / obiectoz / p^o / d^o /
 mal / anglis / no / p^o / imp^o /
 cederit / quid / no / potuerat / qui
 sine / q^o / p^o / m^o / q^o / p^o /
 fuerat / p^o / d^o / d^o / q^o /
 Sic / quei / solet / v^o / in / ip^o /
 erunt / v^o / angli / ip^o / q^o /
 ce / fuit / beati / et / an / m^o /
 qua / b^o / d^o / p^o / d^o /
 p^o / q^o / p^o / fuit / b^o /
 no / d^o / ce / op^o / d^o /
 aqu^o / q^o / m^o / b^o / p^o /
 q^o / d^o / ab^o / ab^o / m^o /
 q^o / m^o / et / p^o / p^o / fuit /
 m^o / p^o / d^o / d^o / q^o /
 no / m^o / b^o / p^o / ab^o /
 data / i^o / q^o / illa / no / fuit
 ab / data / ad / m^o / ad / b^o /
 v^o / d^o / at / qua / h^o /

me mouit p obsequia / que exhi
 bent hominib^o / et ita p^o /
 m^o / et hoc / plus / plac / m^o /
 hoc / q^o / no / tenca / / n^o /
 b^o / b^o / addit / sup /
 certitudiez / h^o / stat^o /
 p^o / na / b^o / et / io /
 dubitabile / q^o / h^o /
 illa / d^o / q^o / m^o /
 d^o / fuit / odio / h^o /
 no / diffiniunt / p^o /
 s^o / q^o / m^o / in /
 et / rebellio / q^o /
 ex / q^o / no / posse /
 abiebat / io / d^o /
 a^o / n^o / e / mot^o /
 a / supra / et / i^o /
P Petri / s^o / d^o /
 de / h^o / q^o /
 q^o / d^o / d^o /
 p^o / de / statu /
 de / ut^o / p^o /
 d^o / de / que /
 geli / p^o / /
 id / que /
 p^o / /
 ut / bonos /
 ita / d^o / /
 aut / qui /
 duos / aut /
 ip^o / angli /
 cederit /
 esse / digni /
 los / et /
 pu / in /
 fer / fuit /
 q^o / p^o /
 ip^o / lucifer /

Fig. 3: Rękopis Biblioteki Jagiellońskiej 1574 (BJ 1574), f. 130r

ÜBER ZWEI HANDSCHRIFTEN VON JOHANNES SACHS VON NÜRNBERG IN KRAKAU

ZUSAMMENFASSUNG

Der im 15. Jahrhundert (ca 1400–1465) lebende Johannes Sachs von Nürnberg war sein ganzes akademisches Leben lang mit der Universität Wien eng verbunden. Zunächst als Student, später als Professor an der Philosophischen und Theologischen Fakultät. Er war auch als Berater des Erzbischofs Johannes von Salzburg und Official des Erzbischofs Friedrich IV. von Salzburg tätig.

In der Jagellonen Bibliothek in Krakau sind die zwei Handschriften (BJ 1517 und BJ 1574) vorhanden, deren erster Besitzer Johannes Sachs von Nürnberg war. In der ersten Handschrift befindet sich ein Kommentar zu den Peter Lombard's *Sentenzen* von Johannes Sachs von Nürnberg. Die zweite Handschrift enthält die *Quaestiones* von Nicolaus aus Dinkelsbühl und andere anonyme Werke. Die interessantesten Ergebnisse erbrachte die Analyse der Schrift in beiden Handschriften und der Vergleich mit den Blättern 113v–114r aus dem Codex *Acta Facultatis Artium* von dem Archiv der Universität Wien. In diesem Codex schrieb Johannes Sachs von Nürnberg als Dekan der Philosophischen Fakultät im Wintersemester 1432/1433 mit eigener Hand die wichtigsten Informationen über die Studiengänge und aus dem Leben der Fakultät. Die Schrift von Sachs im Wiener Codex ist sehr ähnlich derjenigen in den Krakauer Handschriften, besonders auf den Blättern mit den Prinzipien zu den *Sentenzen* von Peter Lombard in der Handschrift BJ 1517.

Auf Grund von solchen Beobachtungen könnten wir die wahrscheinlichste Hypothese annehmen, dass wir in den Handschriften BJ 1517 und BJ 1574 zum Teil mit einem Autographen von Johannes Sachs von Nürnberg zu tun haben. Diese Vermutung wäre sehr wichtig besonders für die Handschrift BJ 1517. Daraus ergebe sich, dass sich in der Jagellonen Bibliothek ein Teilautograph des Werkes von Johannes Sachs von Nürnberg befindet.

KEYWORDS: John Sachs, Nuremberg, manuscript, BJ 1517, BJ 1574, University of Vienna

SŁOWA KLUCZE: Jan Sachs, Norymberga, rękopis, BJ 1517, BJ 1574, Uniwersytet Wiedeński